

SES muutti nykyisiin tiloihinsa, peruskorjattuun K 13 -makasiiniin Katajanokalle keväällä 1985

Suomen elokuvasäätiön neljä vuosikymmentä

Suomen elokuvasäätiön perustamisesta tulee vuonna 2009 kuluneeksi 40 vuotta. Elokuvan historiassa tämä ei ole kovin pitkä kausi, mutta riittävä todistamaan säätiön toiminnan tarpeellisuuden. Vaiherikas 40-vuotinen taival on ollut ajanjakso, jossa menestyksen vuosia ovat usein seuranneet ristiriitojen vuodet.

Suomalaisen elokuvan historiassa 1960-luku oli ravisteleva vuosikymmen, jolloin tuotannon supistuminen johti taloudellisen tilanteen kiristymiseen. Puheenaiheita riitti kansainvälisistä uuden aallon elokuvista näyttelijälakkoon ja Suomen Filmiteollisuuden konkurssiin, jonka kautta vanhan aikakauden studiosysteemi tuli lopullisesti päätökseensä. Taloudellisesti henkitorissaan olevan kansallisen elokuvan elvyttämiseksi oli jo aiemmin luotu valtion elokuvapalkintojärjestelmä, jota kaavailtiin tuotantokriisin pelastajaksi. Jälkikäteen suoritettua palkitsemista ei kuitenkaan pidetty riittävänä jatkuvan tuotannon turvaamiseksi. Vaatimus sille, että tuotantoa pitäisi rahoittaa jo tekovaiheessa, oli 1960-luvun loppupuolelle tultaessa suuri. Ratkaisuksi tilanteelle nähtiin Ruotsissa vuonna 1963 toimintansa aloittaneen Ruotsin elokuvainstituutin (Svenska Filminstitutet) kaltainen toimintamalli.

Suomen elokuvasäätiön toiminnan aloittamista edelsi pitkäaikainen mielipiteiden vaihto ja erilaisten toimintamallien esiintuominen. Perustamisen taustalla olivat monet sekä elokuvan liikealan että kamerataidelautakunnan tekemät ehdotukset. Näiden seurauksena valtiovarainministeriö asetti vuonna 1968 elokuvaverotoimikunnan tutkimaan laajalti elokuvaverotukseen liittyviä kysymyksiä sekä valtiontaloudellisesta että elokuva-alan kehitykseen liittyvistä näkökulmista.

Lopullinen perustamisratkaisu perustui Erkki Nuorvalan johdolla työskennelleen komitean esitykseen, jonka pohjalta Suomen elokuvasäätiö perustettiin 15.10.1969 allekirjoitetulla sopimuksella. Elokuvasäätiöstä tehtiin yksityisoikeudellinen säätiö, jonka perustajaosapuolina olivat opetusministeriö sekä kolme elokuva-alan keskusjärjestöä: Suomen elokuvateatteriomistajain liitto ry, Suomen elokuvatoimistojen liitto ry ja Suomen

filmivalmistajien liitto ry. Säätiön oli määrä toimia elokuvanäytäntöjen pääsylipputuloista kerättävän 4 %:n tulotuoton turvin. Sen hallitukseen kuului kahdeksan jäsentä, joista puolet, heidän joukossaan puheenjohtaja, oli opetusministeriön ja neljä elokuvan liikealan keskusjärjestön nimeämiä. Suomen elokuväsäätiö aloitti toimintansa helmikuussa 1970 ja seuraavana vuonna vastaavasti Tanskaan aikaansaatu Den Danske Filmfonden, nykyinen Tanskan elokuvainstituutti (Det Danske Filminstitut). Norja seurasi esimerkkiä vuoden 1970 lopussa ja Islanti vuonna 1979.

Riitasointujen alkuvuodet

Ensimmäiset kaksi viikkoa Suomen elokuväsäätiö matkasi säätiön hallituksen valitseman asiamiehen Kari Uusitalon mustassa salkussa Suomi-Filmin ja hänen Hyvinkäällä sijaitsevan kotinsa välillä. Ensimmäinen 12 neliön toimistohuone löytyi Kluuvikadulta Helsingin ydinkeskustasta. Tila kävi kuitenkin nopeasti ahtaaksi kun toinen toimihenkilö kiinnitettiin säätiön palvelukseen huhtikuussa 1970. Seuraava toimitila löytyi nopeasti Suomen Filmikamarin tiloista Kaisaniemenkadulta.

Heti ensimmäisenä toimintavuotenaan elokuva-säätiö ryhtyi järjestelmälliseen tilastojen keruuseen ja julkistamiseen sekä tekemään suomalaista elokuvaa tunnetuksi ulkomailla. Tukipoliittisesti merkittäviin mittoihin säätiön taloudellinen panos kasvoi vasta 1970-luvun jälkipuoliskolla. Alkuvuosina säätiön hallintomuotoa kohtaan esitettiin äänekkästä tyytymättömyyttä erityisesti nuorten elokuvantekijöiden puolelta. Kritiikki kohdistui sekä elokuväsäätiön vähäisiin toimintaedellytyksiin että sen hallinnolliseen kokoonpanoon. Keskeisimmät argumentit syntyneessä keskustelussa koskivat säätiön väitettyä epädemokraattisuutta ja yksipuolisuutta sekä puolueellisuutta tuen kohteita valittaessa. Syytökset pysyivät samansuuntaisina pitkin 1970-lukua.

1970-luvun alussa valtioneuvosto oli asettanut poliittisin perustein kootun komitean laatimaan valtiolle elokuvapoliittista kokonaisohjelmaa. Erimieliseksi osoittautuneen komitean selvityksessä esitettiin Suomen elokuväsäätiön korvaamista valtionhallintoon kuuluvalla elokuvan edistämislaitoksella. Riitasoinnista johtuen komitean esitys ei saanut kannatusta, joten vanhaa säätiökäytäntöä päätettiin jatkaa sellaisenaan. Uusi työryhmä esittäytyi vuonna 1976, jolloin valtion elokuvataidoimikunnan johdolla säätiön olemassaolo päätettiin vakinaistaa, ja säätiön toimintamuotoihin lisättiin tuotantopalvelujen tarjoaminen.

Säätiön henkilökunta joulukuussa 1972: Pirkko Koskinen (nyk. Kari), Mirja Malk, Raija Nurmio ja Kari Uusitalo

Hallituksen jäsenten lukumäärä kohosi kahdeksasta kolmeentoista samalla kun hallitus käytännössä demokratisoitiin. Päätöksen mukaan hallituksessa tuli olla edustettuina kaikki elokuva-alan keskeiset järjestöt.

Tulonsa elokuväsäätiö sai yhä 4 %:n osuutena elokuvateattereiden pääsylipputuloista, mutta vuodesta 1977 alusta lukien säätiö sai toimintaansa tukea valtion tulo- ja menoarviosta. Säätiön myöntämän tuen kokonaismäärä moninkertaistui 1970-luvun edetessä, noin puolesta miljoonasta markasta yli 10 miljoonaan markkaan. Tukiryhmistä suurin oli pitkien näytelmä-elokuvien osuus, mutta vuodesta 1971 alkaen elokuväsäätiö alkoi tukea myös lyhytelokuvien tuotantoa. Suomalaisen elokuvan hiljalleen tapahtuva kansainvälistyminen alkoi näkyä myös yhteistuotannoissa, jotka lisääntyivät 1970-luvun puolivälistä alkaen.

Elokuvakulttuurin monipuolisuuden puolesta säätiö puhui vahvasti. Se alkoi julkaista vuodesta 1975 alkaen laaja-alaisesti elokuvakirjallisuutta, merkittävimpana hankkeenaan vuodesta 1978 vuoteen 1984 julkaistu Elokuvan vuosikirja – Studio. Kokonaisuudessaan säätiön ensimmäinen vuosikymmen takasi suomalaisen elokuvatuotannon olemassaolon ja jatkuvuuden, mutta samalla soraääniä kuultiin ylikuumenuneesta poliittisesta ilmapiiristä ja tukipäätösten puolueellisuudesta.

Toiminta vakiintuu ja laajenee

1980-luvun alkuvuosina elokuväsäätiön toiminta laajeni merkittävästi. Henkilökunta kasvoi kymmenestä viiteentoista, ja keväällä 1985 säätiö sai pysyvemmän sijainnin muutettuaan peruskorjattuun K 13 -makasiiniin Katajanokalle. Toimisto- ja kokoustilojen lisäksi kiinteistöön rakennettiin 150-paikkainen auditorio/elokuvateatteri, täydellinen äänittämo, kuusi leikkaushuonetta, kaksi animaatiokuvaamoja sekä

ulos vuokrattava tuotantotila. Säätiötä mainostettiin uuden toimitilan myötä koko kansan elokuvatalona ja vuosikymmenen loppuun mennessä sen tarjoamien tuotantopalvelujen osuus kasvoi yhä tärkeämmäksi.

1980-luvun alussa säätiön harjoittama tuotantopolitiikka nostatti soraääniä erityisesti katsojien suosiman komediatuotannon piirissä. Kansallinen elokuva nähtiin kulttuurisena instituutiona ja elokuvat palkittiin yhä taiteellisin kriteerein, mikä käytännössä merkitsi farssituotannon ulosjättämistä säätiötuen piiristä. Vuoden 1981 puheenaiheena olikin Spede Pasanen aikomus tuhota kolmen varhaisen elokuvansa negatiivit protestiksi elokuvasäätiön tukipolitiikalle. Pasanen järjestikin lehdistölle näytöksen, jossa hän kirveellä hakaten tuhosi kolme elokuvaansa, mutta paljasti myöhemmin että kyseessä olivat vain kuluneet esityskopiot, eivät alkuperäisnegatiivit. Kärjistyneen tilanteen seurauksena Pasanen markkinoi seuraavia tuotantojaan ”taatusti säätiövapaina ilokuvina”. Käynnissä oli yhä taistelu viihteen ja taiteen välillä, jota yritettiin säätiön toimesta murtaa suunnitelmallisesti vuosikymmentä myöhemmin.

Säätiön roolin kasvettua ja toiminnan laajennuttua nousi tuotantotuen määrä muutamassa vuodessa 1980-luvulla 10 miljoonasta markasta lähelle 20 miljoonaa. Pitkien näytelmäelokuvien lisäksi säätiö tuki laaja-alaisemmin lyhytelokuvia, elokuvien maahan tuontia ja muuta esitystoimintaa, elokuvakulttuuria sekä yhä vahvemmin kansainvälistä toimintaa. Kun vielä vuosikymmenen alussa oli osallistuttu alle kymmeneen ulkomaiseen festivaali- tai esittelytapahtumaan, vuonna 1985 suomalaisia elokuvia esitettiin jo 40 festivaalilla.

Vuonna 1982 säätiön sääntömuutoksella 13-jäseninen hallitus korvattiin kaksiportaisella hallintoorganisaatiolla. Hallituksen jäsenten lukumäärää vähennettiin ja hallituksen yläpuolelle tuli valtioneuvoston nimittämä hallintoneuvosto, joka nimitti säätiön hallituksen, toimitusjohtajan ja tuotantolautakunnan. Muutokset merkitsivät toiminnan vakiintumista ja ristiriitojen vähenemistä. Suomalaisen elokuvan vahva nousukausi näkyi tuotantojen määrässä, sillä vuonna 1986 sai ensi-iltansa kaikkiaan 29 kotimaista pitkäa elokuvaa eli vuoden 1955 jälkeen eniten koko elokuvamme historiassa.

Nousukauden myötä suomalaisen elokuvan tuotantokustannukset nousivat kuitenkin kestäättömälle tasolle. Kun vielä 80-luvun alussa keskimääräiset tuotantokustannukset olivat pysyneet parissa miljoonassa markassa, ja kalleimmatkin elokuvat olivat maksaneet kuutisen miljoonaa, niin vuosikymmenen lopulla muutamat elokuvat tulivat maksamaan yli 16 miljoonaa markkaa.

Säätiön tukimäärärahat nousivat 1990-luvulle tullessa 20 miljoonasta markasta peräti 45 miljoonaan, josta maksettiin paitsi pitkien ja lyhyiden fiktio- ja dokumenttielokuvien tuotantotukea, myös elokuva-teattereille myönnettävää esitystukea, kunnostustukea ja korkotukea. Lisäkopiotuen kautta kohennettiin maan pienten ja keskisuurten paikkakuntien elokuva-teatteritoimintaa. Säätiö tuki ulkomaisten elokuvien maahantuontia, videolevitystä sekä muun muassa lastenelokuvien jälkiäänitystä suomeksi. Tukitoimintaan kuului yhä enenevässä määrin myös suomalaisten elokuvien kulttuurivienti, esityskopioiden, tekstityksen ja esitemateriaalin toimittaminen sekä tiedotustoiminta ulkomaisten festivaalien, elokuvaviikkojen ja -tapahtumien yhteydessä.

Suomen elokuvasäätiön jakamat tuet 1970 – 2009 (€)

1970	82 000	1980	1 616 000	1990	8 574 000	2000	10 787 000
1971	190 000	1981	2 207 000	1991	10 127 000	2001	10 328 000
1972	243 000	1982	2 672 000	1992	10 354 000	2002	10 477 000
1973	284 000	1983	2 725 000	1993	8 415 000	2003	11 340 000
1974	370 000	1984	2 900 000	1994	8 637 000	2004	12 794 000
1975	363 000	1985	3 304 000	1995	7 342 000	2005	13 127 000
1976	494 000	1986	4 075 000	1996	7 225 000	2006	14 255 000
1977	977 000	1987	5 913 000	1997	8 860 000	2007	13 868 000
1978	1 131 000	1988	4 949 000	1998	10 001 000	2008	15 854 000
1979	1 492 000	1989	6 056 000	1999	9 938 000	2009	18 326 000

1980-luvun myötä säätiön monipuolinen kulttuurituki sisälsi avustuksia Suomessa toimiville kansainvälisille elokuvajuhlille ja elokuvalehdille. 1980-luvun lopulla alkunsa saaneet festivaalit, kuten Sodankylän Midnight Sun Film Festival, Helsingin Rakkautta & Anarkiaa sekä Espoo Ciné, alkoivat saada merkittävän osan independent- ja arthouse-elokuvan levityksessä. Särön säätiön tukemaan elokuvakulttuuriin toi kuitenkin tieto siitä, että vuonna 1988 lakkautettiin yksityisten henkilöiden kirjoitus-, käännös-, tutkimus- ja julkaisuapurahat. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että säätiö alkoi ajaa alas laaja-alaista julkaisu-toimintaansa. Sinnittelemään jäi vain Valtion painatuskeskuksen, Suomen elokuva-arkiston ja säätiön yhteisjulkaisu Elävän kuvan vuosikirja, joka ilmestyi kunnialla laman runteleminakin vuosina, aina vuoteen 1996 asti.

Tasavallan presidentti Tarja Halonen, Säätiön nykyinen toimitusjohtaja Irina Krohn ja säätiötä yli kymmenen vuotta luotsannut Jouni Mykkänen kesäkuussa 2006

Kohti umpikujaa

1990-luvun alkuvuosien Suomen talouden syvä lama ulottui myös elokuva-alalle. Lama ei näkynyt niinkään suomalaisen elokuvatuotannon määrässä tai laadussa, joka piti hyvin pintansa erityisesti festivaalien kansainvälisillä areenoilla. Uusia lahjakkuuksia pyrittiin nostamaan esiin erillisprojekteilla, joista onnistunein oli säätiön yhdessä Kopioston, Yleisradion ja MTV:n kanssa käynnistämä Sparrausrinki-projekti, jonka tarkoituksena oli kannustaa nuoria ohjaajia ja rahoittaa kahdeksan esikoisohjaajan alle tunnin mittaiset näytelmäelokuvat. Kotimaisten elokuvien katsojaosuus kaikista elokuvateattereissa levitetyistä elokuvista oli kuitenkin laskussa koko vuosikymmenen alun ajan, ja vuonna 1994 se oli enää vain noin neljä prosenttia. Viihdeteollisuuden ja mediamaailman murrokset söivät elokuvan perinteistä asemaa ja yleisömäärät laskivat uhkaavasti.

1990-luvun ensimmäiset viisi vuotta olivat erittäin ahdasta aikaa myös elokuvasäätiölle. Laman olosuhteissa yhä suurempi määrä tekijöitä kilpaili yhä pienemmistä määrärahoista. Säätiön jakama tuotantotuki oli noussut koko 1980-luvun ajan, mutta laman murtamana sen määrä alkoi laskea jyrkästi. Lama heitti varjonsa kaikkiin toimintoihin, sillä määrärahat hupenivat myös kulttuuriviennin, teatterituen, maahantuonnin ja esittämisen sektoreilla. Alan paineet kasvoivat niukentuvien resurssien myötä ja aiheuttivat konflikteja, jotka heijastuivat ennen kaikkea säätiön johtoon. Toimitusjohtajan tuulinen paikka vakiintui Jouni Mykkäsen myötä seuraavaksi vuosikymmeneksi syksyllä 1995.

Vuosikymmenen puolivälissä alkoi vihdoinkin näkyä merkkejä suomalaisen elokuvan uudesta noususta. Elokuväsäätiön johdon uudistuttua tukimäärärahat kasvoivat ja tukipolitiikka vakautui. Samalla hallintoa virtaviivaistettiin siten, että hallintoneuvosto ja tuotantolautakunta lakkautettiin. Hallitus keskittyi suurten linjojen vetämiseen ja yksittäisten elokuvien rahoituspäätökset siirrettiin kokonaan tuotantojohtajalle ja tuotantoneuvojille. 90-luvun lopulla säätiön yhteistyö valtakunnallisten televisioyhtiöiden kanssa vahvistui entisestään yhteistyöhankkeiden myötä.

Kansallisen elokuvan uusi nousu

Elokuväsäätiön kansainvälinen toiminta oli kasvanut hiljalleen jo 1970-luvun lopulta alkaen, mutta 1990-luvun lopulle tultaessa suomalaisen elokuvan kansainvälinen näkyvyys oli jo aivan toista luokkaa. 2000-luvun kuluessa festivaalinäkyvyys ja palkintojen määrä ovat lisääntyneet huomattavasti, ylittämättömänä merkkitaipauksena *Aki Kaurismäen Mies vailla menneisyyttä* -elokuvan saama Cannesin elokuvajuhlien Grand Prix ja myöhemmin noteerattu Oscar-ehdokkuus, lajissaan ensimmäinen suomalaisen elokuvan historiassa. Vuonna 1998 käynnistynyt AVEKin ja säätiön menestyksellä yhteistyö lyhyt- ja dokumenttielokuvan kulttuuriviennin puolesta on taannut yhä laajenevan kansainvälistymisen Suomessa marginaaliin jäävälle elokuvalle. Viimeisen vuosikymmenen aikana lyhyt- ja dokumenttielokuvalla on ollut selkeästi aikaisempaa enemmän omia esityssarjoja niin festivaaleilla kuin elokuvaviikoillakin.

Vuosituhanen vaihteessa suomalainen elokuva eli huikkea nousukautta. Vuonna 1999 suomalaisen elokuvan katsojaosuus oli 25 prosenttia, mikä oli kansainvälisestikin mitattuna korkea lukema. Uudelle vuosituhanelle siirryttäessä elokuvasäätiön asema muuttui, kun voimaan astui laki elokuvateiden edistämisestä. Säätiölle uusi lakisääteinen asema

Säätiön henkilökunta 15.10.2009

merkitsi vastuun ja vuorovaikutuksen kasvamista elokuvan rahoituksessa ja tuotantoprosessissa. Toiminnassa tapahtui myös rakenteellinen muutos, kun tuloyksikkönä olleet tuotantopalvelut muutettiin joulukuussa 2000 säätiön kokonaan omistamaksi osakeyhtiöksi, SES Film Soundiksi. Toimintavuoden 2004 aikana säätiö myi lopulta omistamansa SES Film Sound -osakeyhtiön miksaamoliiketoiminnan ja muodosti auditoriosta, säätiön kokonaan omistaman yrityksen SES Auditorio Oy:n.

Koko 2000-luvun ajan suomalaisen elokuvan katsojaosuus on pysynyt vahvalla tasolla. Tulos on ollut edelleen kansainvälisestikin vertailtuna hyvä. Samalla säätiö on lisännyt vahvaa yhteistyötä kansallisella kentällä erityisesti Veikkauksen kanssa, jonka tuottoa kaikki säätiön jakama tuki on. Kansainvälisesti säätiö on käynyt enenevässä määrin tuloksellisia neuvotte-luja eurooppalaisten elokuva- ja tv-rahastojen kanssa.

Viimeisten parin vuoden aikana elokuvan digitaalinen jakelu on edennyt säätiön edistämänä huimin askelin. Kiivasta keskusteluakin on ajoittain käyty, muun muassa säätiön nykyisestä tukilinjasta, tuotantojen sisällöstä ja sananvapaudesta. Kuluvalle

vuosikymmenellä suomalainen animaatio on lyönyt itsensä läpi kaikkialla Euroopassa, ja laajemminkin maailmalla. Ylen ja säätiön vuonna 2007 käynnistämä Suomalainen novellielokuva -hanke on toiminut hyvänä rohkaisukeinona etsittäessä uusia ammattitekiä tekemään persoonallisia elokuvia Suomesta. Elokuvapolitiikassa valittu linja, jossa vahvalta kansalliselta pohjalta edetään kansainvälisyyteen, on osoittautunut oikeaksi ja kestäväksi.

Otto Suuronen

Lähdekirjallisuutta:

- Honka-Hallila, Ari; Laine, Kimmo; Pantti, Mervi: Markan tähden – yli sata vuotta suomalaista elokuvahistoriaa (1995). Turun yliopiston Täydennyskoulutuskeskus, Turku.
- Pantti, Mervi: Kaikki muuttuu... elokuva-kulttuurin jälleenrakentaminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvulle (1998). Suomen elokuva-tutkimuksen seura, Helsinki.
- Suomen kansallisfilmografia -sarjan osat 7–12: vuosien 1962–2000 suomalaiset kokoillan elokuvat (1998–2005). Edita/Suomen elokuva-arkisto, Helsinki.
- Suomen elokuvasäätiön vuosi- ja toimintakertomukset vuosilta 1974–2008
- Uusitalo, Kari: Suomen elokuvasäätiö 1970–1979: katsaus säätiön ensimmäiseen toimintavuosikymmeneen (1980). Suomen elokuvasäätiö, Helsinki.
- Uusitalo, Kari: Elämäni Karina – evakkopojasta elokuvaneuvokseksi: henkilökohtaiset muistelmat (2001). Karjalan kirjapaino.